

УДК 339:330.3

Н. В. Орлова,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки и управління
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французський бульвар, 24/26, 65058, г. Одеса, Україна,
e-mail: lemorl@rambler.ru

Е. Р. Алібутасєв,

ТОВ «Консалтинг з довірою»,
Площа Праці, 3, м. Чорноморськ, Одеська обл., 368001, Україна,
e-mail: erik.alibutaev@gmail.com

РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У статті проводиться дослідження впливу діяльності транснаціональних корпорацій на економічний і соціальний розвиток країни, в якому ТНК розміщуються. Визначено поняття транснаціоналізації економіки, виявлені основні напрямки, в яких ТНК впливають на ситуацію в державі на основі актуальних статистичних даних. Показані тенденції в змінах обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку України і приведена інформація з приводу стану корупційної складової.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, інновація, транснаціональна корпорація (ТНК), концентрація інвестицій, транснаціоналізація економіки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Конкурентоспроможність та сталий розвиток економіки нашої держави залежать від її здатності оперативно реагувати на цілий спектр зовнішніх та внутрішніх викликів, обумовлених, зокрема, зміною внутрішніх факторів функціонування економічних систем у світі вкупі з негативними проявами світової економічної кризи. Ситуація, що склалася на сьогодні, є об'єктивно обумовленою як наслідками системної економічної кризи в світі, так і численними вадами «ручного» управління економікою, корупційними схемами, що здійснювалися роками, та загрозами зовнішньої інтервенції, яка вже спричиняє реальну шкоду територіальній цілісності та суверенітету України. Зокрема, у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України зазначено, що українська держава «перебуває у найглибшій за всю історію своєї незалежності економічній, політичній і соціальній кризі».

Отже, з'явилась нагальна необхідність фундаментального економіко-правового обґрунтування соціально-економічних змін, що відбуваються сьогодні. У таких складних умовах перед Україною постає актуальне завдання успішної інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір, але із обов'язковим забезпеченням інтересів національного товаровиробника. Створення такого гнучкого балансу в сучасних умовах домінування транснаціональних корпорацій у світі є великою дилемою, але створення життєздатних механізмів правового регулювання відповідних соціально-економічних відносин стане запорукою забезпечення національної економічної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на переважну роль ТНК в інноваційному розвитку світової економіки та необхідності створення дієвої нормативно-правової бази в умовах глобалізаційних соціально-економічних процесів, цьому питанню останнім часом приділяється чимало уваги з боку як іноземних, так і вітчизняних фахівців у галузі права та економіки. Зокрема, науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять роботи таких науковців, як: Ю. Є. Атаманова, О. М. Вінник, О. А. Городовий, В. А. Денисюк, Д. В. Задихайло, Ю. М. Капіца, Н. Д. Кондратьєв, В. М. Крижна, Б. І. Мінц, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, І. Є. Погребняк, С. Ф. Ревуцький, О. Д. Святоцький, І. В. Спасибо-Фатєєва, Е. Я. Волинець-Руссет, В. М. Гайворонський, В. А. Дозорцев, О. М. Давидюк, П. П. Крайнів, В. К. Мамутов, Д. Деніелс, а також праці інших вітчизняних та іноземних фахівців.

Постановка завдання. Проаналізувати місце та роль транснаціональних корпорацій у розвитку інноваційної діяльності України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес появи транснаціональних корпорацій на ринку певних країн і вихід національних компаній на міжнародні ринки називається «транснаціоналізація економіки». Це явище сприяє глобалізації економіки країни та інтеграції її в світову економіку. Основний спосіб підвищення транснаціоналізації економіки різних країн, тобто підвищення кількості ТНК і збільшення їх впливу на економіку країни, – є прямі закордонні інвестиції (ПЗІ).

В умовах сучасного розвитку світового ринку і економіки в цілому, першочергового значення набуває науково-технічний прогрес і інтелектуалізація основних факторів виробництва. У прирості ВВП розвинених країн на частку інновацій, реалізованих в технологічній сфері, сфері освіти персоналу, організації виробництва та ін. припадає близько 80-95 %. На сучасній стадії економічного розвитку інноваційна

діяльність є життєво важливою для економічного зростання і розвитку. Основним засобом підвищення конкурентоспроможності стало впровадження нових технологій, підвищення якості товарів і послуг, що, безсумнівно, впирається в процес впровадження інновацій в державі. Особливістю сучасного економічного зростання стало розширення інноваційної діяльності на рівні кожного окремого регіону як головний спосіб зміцнення позицій на міжнародному ринку.

Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [5]. ТНК є найважливішими учасниками інноваційної діяльності та інноваційного процесу в державах. Однією з головних рис сучасних ТНК є їх масштабні витрати на НДДКР. Процес розробки інновації у спрощеному виді відображено на рис. 1.

Рис. 1. Процес розробки інновації

1. Транснаціональна корпорація генерує потік інвестицій, спрямованих на розробку інновацій. Ці інвестиції спрямовуються в науково-дослідний підрозділ. У разі, якщо цей підрозділ знаходиться за межами материнської країни, виникають так звані прямі закордонні інвестиції в країну, де знаходиться цей підрозділ.

2. Науково-дослідний підрозділ починає роботу над НДДКР. Продуктом цього процесу є інновація, що володіє корисністю для корпорації в цілому, або для окремого підрозділу.

3. Дана інновація впроваджується в ті філії ТНК, в яких вона може бути корисною. Це може залежати як від країни розміщення філії, так і від сфери діяльності того чи іншого підрозділу. Підрозділ, куди була впроваджена інновація, починає її застосовувати.

4. В залежності від того, наскільки відкрита інновація (це може бути інновація в продукті, яка не може бути прихована, або внутрішня інновація, наприклад – в системі управління кадрами), вона може бути перейнята компаніями-конкурентами, або іншими компаніями, яким дана інновація може бути корисна. Важливим аспектом є перейняття інновації компаніями-конкурентами чи іншими компаніями на ринку. Це одна з факторів того, чому підіймається загальний рівень конкурентоспроможності регіону, в якому розміщена філія ТНК. Треба підкреслити також, що успішна діяльність ТНК залежить від безперервності цього процесу – розробка інновацій це постійний процес, бо це прямо впливає на рівень конкурентоспроможності компанії.

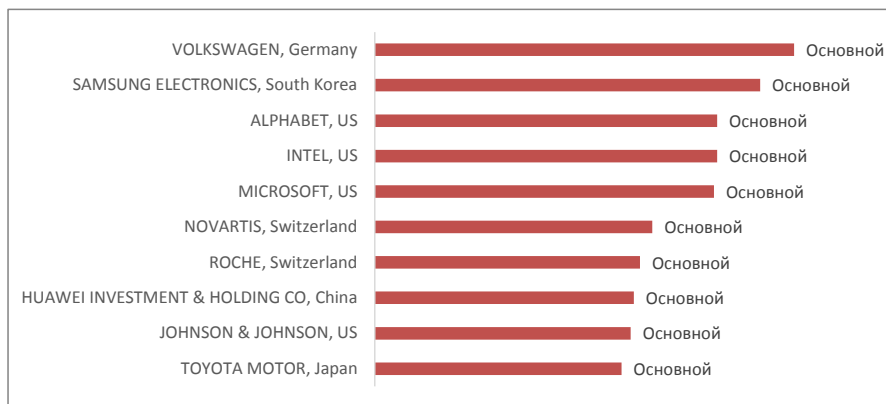

Рис. 2. Топ 10 ТНК за кількістю інвестицій у НДДКР, млрд. євро [3].

На сучасному етапі ТНК є основними інвесторами в багатьох галузях економіки більшості країн світу. Основні суми інвестицій в більшості країн спрямовуються на розробку інновацій, розвиток та покращення внутрішньої регіональної торгівлі, науково-дослідницьку сферу та видобувні галузі. Географічний напрямок прямих іноземних інвестицій робить значний внесок в процес регіоналізації сучасної світової економіки, формування в ній окремих регіональних структур, перш за все Північної Америки, Європейського Союзу та Азіатських країн.

Вчені неодноразово підкреслювали важливість інвестицій в науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи ТНК, які визначають їх рівень конкурентоспроможності на ринку в майбутньому. У Доповіді про світові інвестиції, в 2005 році експертами UNCTAD був зроблений

висновок, що ТНК роблять значний внесок в процес інтернаціоналізації досліджень і інновацій, все більше розміщуючи науково-дослідні підрозділи за межами країн базування, зокрема, в країнах, які розвиваються, створюючи таким чином ПЗІ до цих країн [3].

Розглянемо розподіл світових іноземних інвестицій країнами-реципієнтам цих інвестицій на рис. 3.

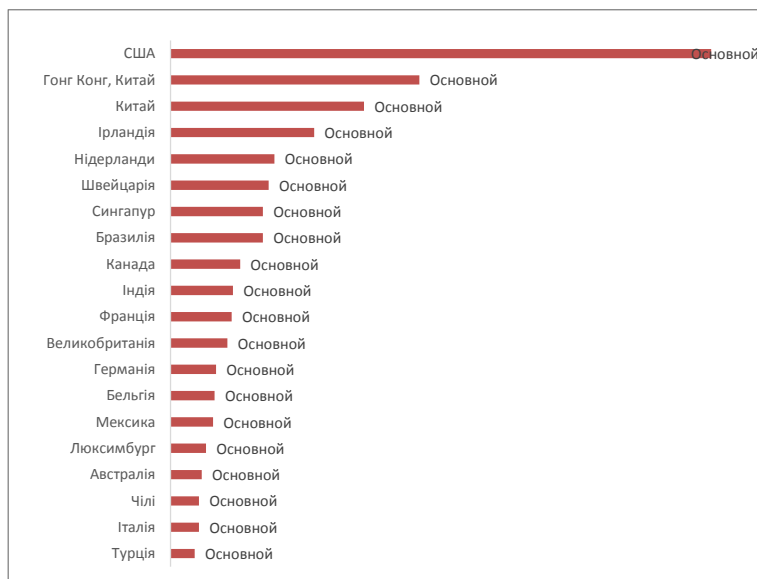

Рис. 3. Топ 20 країн-реципієнтів за розміром ПЗІ у 2015 році [3].

ТНК є основним світовим суб'єктом процесу творення світового потоку інвестицій в інновації. Глобальний потік інвестицій в науково-дослідницьку на дослідно-конструкторську роботу, що створюється переважно транснаціональними корпораціями, концентрується за рівнем доходу в кожному напрямку діяльності. Зазвичай виділяють три основні рівні, за якими трапляється процес концентрації прямих закордонних інвестицій в інновації, що здійснюються корпораціями: географічний (по країнах), галузевої (по галузях) і по окремим суб'єктам інвестування. Статистика концентрації світового потоку інвестицій в інновації ТНК за країною-реципієнтом та сферою економіки представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Концентрація інвестицій в інновації ТНК, %

Концентрація	Частка в загальному об'ємі фінансування інновацій	Примітка
5 країн, які мають найбільшу частку в фінансуванні інвестицій	74,3 %	США (38,6%), Японія, Німеччина, Китай, Великобританія
5 секторів з найбільшим фінансуванням інвестицій	69,5 %	Комп'ютери, фармацевтика, автомобілі, електроніка, програмне забезпечення

Джерело: [3].

Аналізуючи дані таблиці 1 можна зробити висновок що основна частина (74,3 %) глобального потоку інвестицій припадає на три регіони: Північну Америку, Європу і Південно-Східну Азію. Між цими регіонами сконцентровано понад 70 % світового об'єму інвестицій в НДДКР, що дає змогу зробити висновок про поліцентричність світової економіки та на рівні інвестицій в розвиток та розробку інновацій.

В умовах сучасних ринкових відносин інновації є необхідною умовою для постійного та конкурентоспроможного розвитку виробництва, підвищення якості продукції та ефективності його виробництва, появи нових чи покращення старих товарів і послуг. Інновації також є засобом, який компанії використовують для того, щоб ефективно, а головне – гнучко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та не втрачати конкурентоспроможності в порівнянні із конкурентами. .

Про особливості взаємодії України з транснаціональними корпораціями можна судити виходячи з динаміки руху прямих іноземних інвестицій до України, які є основним показником внеску ТНК в інноваційний розвиток країни. Географічна належність і динаміка ПЗІ, що інвестують в економіку України закордонні інвестори, дає змогу зробити висновок щодо орієнтації більшості інвесторів не на довгостроковий ефект, а на отримання швидкого прибутку, на схильність до фінансових зловживань за допомогою особливостей податкової системи.

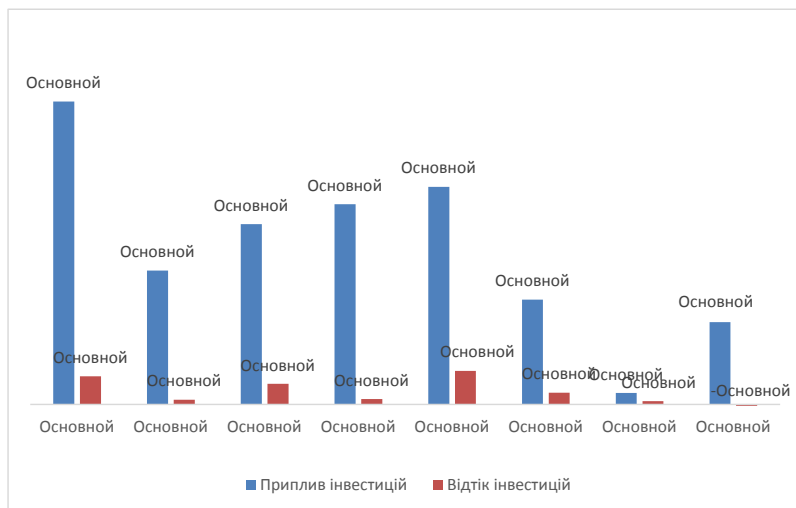

Рис. 4. Рух інвестицій в Україні за 2008 – 2015 рр, млн. доларів [3].

В умовах сучасної ринкової економіки одним з основних факторів економічного забезпечення стабільної динаміки інноваційної діяльності є достатня кількість фінансових ресурсів. Завдяки цьому корпорації мають змогу зберігати наукові бази, розвивати кадровий потенціал, розробляти й освоювати наукоємну конкурентоспроможну продукцію у різних галузях економіки. Слід зазначити, основні джерела, з яких фінансувалися НДДКР в Україні протягом 2000-2007 років майже не змінювалися. Головним фактором підтримки інноваційної діяльності залишалися власні кошти підприємств без допомоги на рівні законодавства. Саме тому розвиток механізму інвестування в підприємствах почалося порівняно недавно і зараз знаходиться на недостатньому для відповідності іншим країнам рівню.

Покращення українського інвестиційного клімату та вжиття заходів щодо підняття його привабливості для закордонних інвесторів - першочергове завдання для підвищення конкурентоспроможності економіки України в цілому.

Доцільним є державна політика, що спрямована на використання переваг, що несе із собою транснаціоналізація економіки України. Але важливим залишається захист національного виробництва в деяких галузях і створення всіх передумов виходу українських компаній на міжнародні ринки. Найважливішою складовою цієї політики повинні

бути конкретні прямі та опосередковані економічні інструменти впливу на впровадження ефективної національної моделі транснаціонального розвитку економіки в цілому. Треба проаналізувати всі можливі шляхи об'єднання транс націоналізації економіка разом із захистом українського виробника. Цього зовнішньоекономічного балансу в сфері прямих закордонних інвестицій може бути досягнуто завдяки практиці обмежень на діяльність закордонних ТНК, яка може включати в себе:

Певні ринки (наприклад, обмеження щодо доступу на ринки телекомунікацій, енергетики, авіаційних і морських перевезень і деякі інші);

Здійснення певних дій, наприклад, введення «вхідного» контролю інвестицій, обмежень на вивезення капіталу з країни і т.д. [5].

Іншою важливою причиною, що не дає підвищити привабливість України для інвестора є рівень корупції. Згідно з дослідженням 2016 року, Україна посідає 142 місце в рейтингу країн за рівнем корупції (табл. 2).

Крім того, на рівень ПЗІ впливають багато чинників, серед яких:

- Прозорість податкової системи
- Рівень захисту інтелектуального майна
- Становище та порядок функціонування біржі та ін.

Таблиця 2

Рейтинг країн за рівнем корупції

Позиція в рейтингу	Назва країни	Оцінка
136	Іран	27
136	Киргизія	27
136	Ліван	27
136	Нігерія	27
136	Росія	27
142	Коморські острови	26
142	Уганда	26
142	Україна	26
145	Бангладеш	25
145	Гвінея	25
145	Кенія	25
145	Лаос	25
145	Папуа Нова Гвінея	25

Джерело: [5].

Окремо слід визначити не стільки потребу в новому законодавстві, скільки в контролі за його виконанням. Державне регулювання інноваційної діяльності, відповідно до статті 6 Закону повинні слідувати після згаданих керівних принципів:

- 1) Виявлення та підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;
- 2) Розробка і здійснення національних, промислових, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- 3) Створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- 4) Захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- 5) Фінансова підтримка для реалізації інноваційних проектів;
- 6) Стимулювання комерційних банків та інших фінансових установ, які надають в реалізації інноваційних проектів;
- 7) Встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури [1].

Виконання чинного законодавства вже приведе до припливу закордонних інвестицій, бо сприятиме підвищенню рівня довіри закордонного інвестора.

Всі ці чинники впливають на привабливість економічної, політичної та правової сфер для закордонного інвестора, для якого рівень ризику завжди повинен співвідноситися із рівнем доходу на інвестований капітал. Для підвищення кількості інвестицій до України повинні бути проведені заходи щодо підвищення міжнародної довіри до економічної, політичної та правової системи в країні. Ефективна національна модель транснаціоналізації економіки передбачає досягнення взаємної вигоди від співпраці ТНК та держави. Тільки в такому випадку транснаціональна корпорація буде розвивати інноваційний рівень на ринку цієї держави.

Висновки та пропозиції. В умовах сучасної економіки рушійною силою динаміки інноваційного процесу є транснаціональні корпорації, які продовжують збільшувати інвестиційні потоки в інноваційний розвиток і процес дослідження. Статистичні дані, розглянуті в роботі, свідчать про те, що основні процеси глобалізації та інтернаціоналізації НДДКР відбуваються в основному між економічними гігантами – США, Західною Європою та Азією, в яких зосереджені основні іноземні науково-дослідні та дослідно-конструкторські підрозділи транснаціональних корпорацій. Аналізуючи стан України можна зробити висновок, що жодний науково-дослідний підрозділ ТНК тут не створено, що зна-

чно зменшую потенційний потік ПЗІ до України. Діяльність ТНК щодо створення науково-дослідних підрозділів на території України обмежується багатьма чинниками, основними з яких є: низький рівень законодавства в області захисту інтелектуальної власності, відсутність вичерпного законодавства, яке б регулювало діяльність таких підрозділів ТНК. Шлях України до інтернаціоналізації економіки має розглядатися не тільки в технократичному плані, а й як суспільно-політичний та соціально-економічний процес. В умовах нестабільною економічної та політичної ситуації в країні спостерігається спад в надходженні закордонних інвестицій в українську економіку, тому на сьогоднішній день для підвищення динаміки економічного розвитку України особливо важливо постійно створювати та використовувати можливості збільшення інвестиційної привабливості та підвищення рівня ПЗІ, в першу чергу в інноваційну сферу економіки.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). ; Оф. вид. від 2002 р., N№ 36, ст. 266, станом на 05.12.2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата 24.02.2015). – Назва з екрана.
2. Електронна бібліотека публікацій документів Державної Служби Статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (дата 23.07.2016). – Назва з екрана.
3. Офіційний сайт органа Генеральної Асамблеї ООН з торгівлі та розвитку UNCTAD. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctad.org/en/Docs/> (дата 23.07.2016). – Назва з екрана.
4. Офіційний сайт дослідницького центру промислових досліджень та інновацій IRI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iri.jrc.ec.europa.eu/other-reports.html> (дата 23.07.2016). – Назва з екрана.
5. Інформаційно-аналітичний портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/info> (дата 23.07.2016). – Назва з екрана.

Стаття надійшла 27.09.2016 р.

Н. В. Орлова,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, 65058, м. Одеса, Україна
e-mail: lemorl@rambler.ru

Э. Р. Алибутаев,

ТОВ «Консалтинг з довірою»,
Площадь Труда, 3, г. Черноморск, Одесская обл., 368001, Украина,
e-mail: erik.alibutaev@gmail.com

РОЛЬ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ В ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНЫ

В статье проводится исследование влияния деятельности транснациональных корпораций на экономическое и социальное развитие страны, в которых ТНК размещаются. Определено понятие транснационализации экономики и, выявлены основные направления, в которых ТНК влияют на ситуацию в государстве на основе актуальных статистических данных. Показаны тенденции в изменениях объемов прямых иностранных инвестиций в экономику Украины и приведена информация по поводу состояния коррупционной составляющей.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, инновация, транснациональная корпорация (ТНК), концентрация инвестиций, транснационализация экономики.

N. V. Orlova,

PhD in Economics,
Associate Professor of Economics and Management,
of Odessa I.I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine,
e-mail: lemorl@rambler.ru

E. R. Alibutaev,

«Consulting with trust» Ltd.,
Ploshcha Pratsi, 3, Chernomorsk, Odessa region, 368001, Ukraine,
e-mail: erik.alibutaev@gmail.com

ROLE OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN INNOVATIVE ACTIVITY OF UKRAINE

Summary

The article suggests a study of the impact of the activities of transnational corporations on the economic and social development of the country in which it is located. The

concept of transnationalization of the economy is defined and the main directions in which TNCs influence the situation in the state on the basis of actual statistical data are revealed. Trends in changes in the volume of foreign direct investment in the Ukrainian economy are shown and information is provided on the state of the corruption component.

Keywords: foreign direct investment, innovation, transnational corporation, investment concentration, transnationalization of the economy.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro innovatsiinu diialnist» інноваційну діяльність» № 40-IV vid 04.07.2002 [The Law of Ukraine “On the innovative activity” № 40-IV from 04.07.2002]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Statements of Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15> [in Ukrainian].
2. Elektronna biblioteka publikatsii dokumentiv Derzhavnoi Sluzhby Statystyky Ukrainy [Electronic bibliotheca of Ukrainian State Statistical Service]. Retrieved from : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm [in Ukrainian].
3. Ofitsiynyi sait orhana Heneralnoi Asamblei OON z torhivli ta rozvytku UNCTAD [Official web-site of General Assembly of OON of trade and development UNCTAD]. Retrieved from : <http://unctad.org/en/Docs/> [in Ukrainian].
4. Ofitsiynyi sait doslidnytskoho tsentru promyslovykh doslidzhen ta innovatsii IRI [Official web-site of research center of industrial researches and innovations IRI]. Retrieved from : <http://iri.jrc.ec.europa.eu/other-reports.html> [in Ukrainian].
5. Informatsiino-analitychnyi portal [Informational and analytical portal]. Retrieved from : <http://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/info> [in Ukrainian].